

Politika belgesi: Bugünden Yarına Görme Engelli Öğretmenlerin Konumu ve Beklenen Değişimler

Hazırlayan: Eğitimde Görme Engelliler Derneği

Bu belge, Eğitimde Görme Engelliler Derneği tarafından 10 - 11 Ekim 2020 tarihlerinde online olarak düzenlenen “**2. Görme Engelli Öğretmenlerin Sorunları Ve Çözüm Önerileri**” temalı çalıştay sonucunda hazırlanmıştır.

Çalıştay düzenleme ekibi: Ali Köse, Demet Budak, Emre Taşgın, Gökhan Çapanoğlu, Hamide Turan, Mücahit İbrahim Öztürk, Oğuzhan Al, Pınar Göcen.

Adres: Sanlıhan, Meşrutiyet Mahallesi, Atatürk Bulvarı, No 105/605

Kat 6, Kızılay Çankaya/ANKARA

Telefon&Belgegeçer: 0312-418-14-12

Mobil: 05357369037

E-posta: bilgi@eged.org

Web: www.eged.org

İçindekiler

Giriş	2
1. Bölüm: Uzaktan Eğitimde Erişilebilirlik.....	5
2. Bölüm: Dijital eğitim Materyali Erişilebilirliği	7
3. Bölüm: Bakanlıkla ilişkiler, mevzuat düzenlemeleri ve kurumsal ilişkiler.....	9
4. Bölüm: Genel Değerlendirme.....	11

Giriş

Ülkemizde kariyer meslekleri arasında yer alan öğretmenliğin görme engelliler tarafından icra edilmesi, yaklaşık 60 yıllık geçmişe dayanır. Gerçi bu süre zarfında çok defa görme engellilerin öğretmenlik mesleğini yapıp yapamayacağı veya gören öğrencilere ders verip veremeyeceği konusu tartışılmış; bu konu ülkemizin gündemini yoğun olarak işgal etmiştir. Bu tartışmaya zaman zaman Milli Eğitim Bakanlığı da müdahil olmuş ve Bakanlığın tutumu görme engellilerin bu mesleğe atanıp atanamaması sürecinde önemli bir rol oynamıştır. 2010 yılından sonra yapılan engelli öğretmen atamaları sonucunda ise, 2018 yılı verilerine göre 1.625 görme engelli öğretmen Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında görev yapar hale gelmiştir. Bu sayının daha sonra yapılan engelli öğretmen atamaları ile birlikte 2.000'e yaklaştığı düşünülmektedir.

Teknolojinin gelişmesi, görme engelliler için öğretmenlik mesleğini daha erişilebilir biçimde yapılabilir hale getirmiştir. Görme engelli bireyler; bilgisayar ve mobil cihazları “ekran okuyucu” adı verilen yazılımlar aracılığıyla kullanmaktadır. Ekran okuyucu yazılımları kısaca ekrandaki metinsel öğeleri sese çeviren uygulamalar olarak tanımlayabiliriz. Ekran okuyucu yazılımlar, farklı işletim sistemlerinde çeşitli adlar altında bulunmaktadır. Hâlihazırda Windows, iOS, macOS ve Android işletim sistemleri görme engelli bireyler tarafından rahatlıkla kullanılabilir. Bahsi geçen işletim sistemlerinde yer alan bu yazılımlar sayesinde görme engelli kişiler internet sayfalarında gezinme, e-posta alma/gönderme, sosyal medya hesaplarını kullanabilme, doküman oluşturma/düzenleme gibi birçok işlemi kimsenin yardımı olmaksızın, bağımsız biçimde gerçekleştirebilmektedir. Bugün görme engelli bir öğretmen, kendisinin kullanabileceği yazılım ve donanımlar ile güçlendirilmiş bir bilgisayar vasıtasıyla tahtaya yazı yazabilmekte, dersini görsel materyallerle zenginleştirebilmekte, öğrencilerine ders notları hazırlayabilmekte ve onlarla daha etkileşim halinde derslerini işleyebilmektedir.

COVID-19 pandemisinin en fazla etkilediği alanların başında şüphesiz eğitim gelmektedir. Ülkemizde 16 Mart itibariyle ilk ve ortaöğretim kademelerinde uzaktan eğitime geçilmiştir. Derslerin ilk olarak EBA TV üzerinden ve EBA platformundaki etkileşimli içerikler yoluyla takip edileceği açıklanmış; daha sonraki süreçte EBA Canlı Ders uygulaması kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar 2020 - 2021 eğitim öğretim yılı başlangıcından itibaren kademeli olarak yüz yüze eğitime tekrar geçilmiş olsa da, vaka sayısının artmasına paralel olarak tüm kademelerde tekrar uzaktan eğitim uygulanması kararlaştırılmıştır.

Derneğimiz, Milli Eğitim Bakanlığı ile iş birliği halinde EBA'nın görme engelliler için erişilebilir hale getirilmesi için çalışmaktadır. 2018 yılından bu yana yürütülen sistem erişilebilirliği çalışmaları neticesinde pandemi öncesi dönemde EBA kısmen erişilebilir hale getirilmiştir. Denilebilir ki pandemi döneminde görme engelliler EBA'yı çeşitli sorunları bulunmasına rağmen kullanabildilerse, bu, şimdiye kadar yapılan çalışmalar sayesinde. Ancak pandemi döneminin başlamasıyla birlikte erişilebilirlik çalışmaları da durma noktasına gelmiştir. EBA ardı ardına yeni özellikler kazanmış fakat bunların erişilebilirliğine önem verilmemiştir. Giriş ekranında karşılaşılan güvenlik sorununun sesli alternatifinin bulunmaması, mesleki gelişim modülünde karşılaşılan erişilebilirlik sorunları ve mobil uygulama kullanımı konusunda yaşanan güçlükler, bunlar arasında en önemlileridir.

Yine de derneğimizin girişimleri neticesinde web ve mobil EBA üzerindeki sistem erişilebilirliği çalışmaları devam etmekte ve birtakım ilerlemeler sağlanmaktadır.

Eğitimde Görme Engelliler Derneği (EGED), görme engelli öğretmenlerin karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmeyi ve bunların uygulanması sürecini takip etmeyi amaçladığını tüzüğünde ve çalışma programında ilan etmiştir. Dernek kurulduğu 2013 yılından itibaren görme engelli öğretmenlerin mesleğini icra ederken karşılaştığı sorunların çözümüne yönelik öncü bir rol üstlenmiştir. EGED, pandemi döneminin başlangıcıyla birlikte görme engelli öğretmenlerin bu süreçten en az şekilde etkilenmesi için şu çalışmaları gerçekleştirmiştir:

-Erişilebilir EBA deneyimleri etkinliği yapılarak EBA'nın kullanımına dair önemli ipuçları paylaşılmıştır.

-EBA'da karşılaşılan sistem erişilebilirliği sorunlarına yönelik Milli Eğitim Bakanlığına sürekli olarak geribildirimde bulunulmuş ve bunların uygulanması takip edilmiştir.

-Karşılaşılan sorunlara yönelik kamuoyunda görünürlük faaliyetleri yürütülmüştür.

-Görme engelli öğretmenlere yönelik yedi başlıkta hizmetiçi eğitim semineri düzenlenmiştir.

EGED, 2019 yılında ülkemizde ilk olma özelliğini taşıyan Ulusal Görme Engelli Öğretmenlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri Çalıştayı düzenlemiştir. Ankara'da düzenlenen bu çalışmaya farklı illerde yaşayan ve çeşitli branşlardan toplamda 50 öğretmen katılım sağlamıştır. Çalıştay sonucunda karşılaşılan sorunları çözüm önerileriyle birlikte ele alan kapsamlı bir politika belgesi hazırlanmıştır. Bu belge, derneğimizin görme engelli öğretmenlere yönelik çalışmaları için yol gösterici bir öneme sahip olmuş ve söz konusu dokümanda yer alan bazı sorunların çözümü sağlanmıştır. Bununla birlikte, "GÖRME ENGELLİ ÖĞRETMENLERİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİNE YÖNELİK POLİTİKA BELGESİ" adıyla yayımlanan bu belge, karşılaşılan sorunların temelinde erişilebilirlik ve olumsuz ön yargıların bulunduğu tezi üzerine oturtulması yönüyle ve sorunlara getirdiği uzun vadeli çözüm önerileriyle, halen güncelliğini koruyan ve çeşitli kurum / kuruluşlar tarafından referans alınan bir dokümandır.

EGED, söz konusu çalıştayı yaklaşık 1.5 yıl sonra, aynı adlı çalıştayı ikincisini bu defa online ortamda düzenlemiştir. Gerekçe, pandemi dönemiyle ortaya çıkan sorunları etraflı biçimde ele alabilmek ve bu problemlerin çözümüne müdahil olabilmektir. 10-11 Ekim 2020 tarihlerinde gerçekleşen oturumlarda görme engelli öğretmenlerin halihazırda mevcut bulunan sorunları ve çözüm önerilerinin tartışılmasının yanı sıra, pandemi sebebiyle tüm dünyada yaygınlaşan ve gelecekte her bireyin eğitim hayatının bir parçası olması beklenen uzaktan eğitim süreçleri görme engelli öğretmenler açısından ele alınmıştır. Çalıştay organizasyonu derneğimiz Öğretmenlik ve İstihdam Komisyonu ile İletişim, Etkinlik ve Farkındalık Komisyonu tarafından yürütülmüştür. Çalıştaya 15 branştan ve 23 ilden toplam 70 civarında görme engelli öğretmen katılım sağlamıştır. Katılımcıların cinsiyet dağılımı erkek %50.6 ve kadın %49.4 şeklinde, birbirine yakın bir orana sahip olmuştur. En çok katılımcı bulunan iller; Ankara, İstanbul, İzmir ve Kayseri'dir. Branşlara göre dağılım verileri incelendiğinde; Türkçe %24.6, Sosyal Bilgiler %15, Tarih: %12.3, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik %10.9 ve Türk Dili ve Edebiyatı %9.5'tir. Katılımcıların görev yılı verileri; 6 - 10 yıl arası %36.9, 1 - 5 yıl arası %32.8, 11 yıl ve üzeri %16.4 ve 1 yıldan az %13.6'dır. Buna göre katılımcıların yaklaşık %46'sı 5 yıldan az süredir bu mesleği icra etmektedir. Katılımcı görme engelli öğretmenler

pandemi döneminde farklı uzaktan eğitim platformlarını kullandıklarını başvuru formu esnasında belirtmişlerdir. Buna göre; EBA Ders %86.3, Zoom %56.1, Google Meet %23.2, Skype %6.8, Teams %4.1 ve diğer uygulamalar %13.6 oranında kullanılmıştır.

Çalıştay, açılış oturumunun ardından 3 başlıkta yapılan atölye çalışmalarıyla gerçekleşmiştir. Bu başlıklar; “Uzaktan eğitimde erişilebilirlik”, “Dijital eğitim materyali erişilebilirliği” ve “Bakanlıkla ilişkiler, mevzuat düzenlemeleri ve kurumsal ilişkiler” şeklinde belirlenmiştir. Katılımcıların tamamı atölye çalışmalarının tümüne dahil olmuştur. Çalıştay, daha önce belirlenen soruların moderatör eşliğinde katılımcılara yöneltilmesi ve verilen cevapların bir tutanak görevlisi tarafından not alınmasıyla yürütülmüştür. Çalıştayın sonuç ve değerlendirme oturumunda atölye çalışmalarının çıktıları paylaşılmıştır. Bu dokümanın ilk 3 bölümünde, gerçekleşen atölye çalışmaları sonucunda ifade edilen sorunlara ve çözüm önerilerine detaylı biçimde yer verilmiş; son bölümde ise genel bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Bu politika belgesi, 1. çalıştay sonunda ortaya çıkan politika belgesini destekleyici bir öneme sahiptir. Zira geride bıraktığımız dönem içerisinde hayatımıza pandemi koşulları girmiş ve bu durum birçok değişikliğe yol açmıştır. Bu değişikliklerin yarattığı erişilebilirlik sorunlarını belirlemek ve çözüm önerilerini ortaya koymak ise daha önce kapsayıcı olduğu ifade edilen politika belgesine bir ilave yapmayı zaruri hale getirmiştir. Dolayısıyla bu politika belgesi, bir önceki belgeyi tamamlayıcı bir özellik taşımaktadır.

EGED, 7 yıldan fazla bir süredir sahada aktif olarak çalışan ve görme engelli öğretmenlerle ilgili tüm boyutların farkında olan bir sivil toplum kuruluşudur. Dolayısıyla bu belge de doğrudan hedef kitleye ulaşılarak, geçmişten gelen tecrübeye ve bilgi birikimine dayanarak hazırlanmıştır. Bu dokümanda ifade edilen çözüm önerileri, Milli Eğitim Bakanlığının ilgili hizmet birimlerinin ve diğer karar alıcıların görme engelli öğretmenlere yönelik geliştirecekleri politikaları belirlerken başvurabilecekleri bir kaynak değeri taşımaktadır. Diğer taraftan, benzer alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının da bu belgeye dayanarak görme engelli öğretmenlerin sorunlarıyla ilgili bilgileri artacak; STK’ler gerçekleştirecekleri savunuculuk çalışmalarında görme engelli öğretmenlerin mesleki yaşantılarına daha fazla odaklanabileceklerdir.

EGED, görme engelli öğretmenlerin karşılaştığı her türlü sorunun çözümü için mücadele etmeyi ve bunu yeni koşullara ayak uydurarak ve yeni şeyler söyleyerek yapmayı sürdürecektir.

1. Bölüm: Uzaktan Eğitimde Erişilebilirlik

Pandemi tedbirlerine paralel olarak başlayan uzaktan eğitim ile birlikte, ilk ve ortaöğretim kademeleri canlı ders kavramıyla tanışmıştır. Şüphesiz şimdiye kadar böyle bir deneyimi olmayan ülkemizde buna uyum sağlamak, hem Bakanlık hem de öğretmenler açısından kolay olmamıştır. Dolayısıyla geliştirilen sistemlerin erişilebilirliği için de özel bir tedbir alınmamış, dahası bununla ilgili düzenleme yapmak karar alıcıların gündemine gelmemiştir. EBA Canlı Ders uygulamasına ait alt yapısı kullanılan sistemlerin genel olarak erişilebilir olması görme engelli öğretmenler için bir avantaj olmakla birlikte, uzaktan eğitim sistemlerine uyum sağlamak bu kitle için de birtakım güçlükleri beraberinde getirmiştir. Halen canlı ders ve uzaktan eğitim uygulamalarıyla ilgili yeni kararların alınmaya devam edildiği ülkemizde görme engelli öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri şu şekildedir:

1) EBA, sistem bakımından ekran okuyucularıyla tam erişilebilir değildir. Şöyle ki web üzerinden EBA'ya erişirken modüllere ulaşmak ve işlem yapabilmek için farklı ekran okuyucularını kullanmak gerekmektedir. Örneğin bir sınıfa çalışma göndermek için önce "A" adlı ekran okuyucu kullanılmakta, tarih seçimi alanına gelindiğinde ise "B" ekran okuyucusuna geçilmektedir. Halbuki bir sistemin tam olarak erişilebilir olabilmesi için tüm alanların tek bir ekran okuyucu yazılımla kullanılabilmesi gereklidir. EGED, Milli Eğitim Bakanlığı - Yenilik ve Eğitim Teknolojisi Genel Müdürlüğü ile iş birliği halinde gerçekleştirdiği EBA erişilebilirliği çalışmalarını açık kaynak kodlu bir yazılım olan NVDA ile yürütmüştür. Bunda NVDA'nın açık kaynak kodlu olması kadar, ilk çalışmaya başlanıldığında EBA'nın bu ekran okuyucusunda daha fazla tepki verdiğinin tespiti de önemli bir rol oynamıştır.

2) EBA Canlı Ders uygulamasında ekran paylaşımı yapıldığında paylaşılan öğelere ekran okuyucu yazılımla erişim mümkün değildir. Bu durum dersi anlatan görme engelli öğretmenin sınıfında görme engelli bir öğrenci varsa bir erişilebilirlik sorunu yaratmaktadır. Ayrıca ekran paylaşımı yaparken uygulamayı kullanmak esnasında da güçlüklerle karşılaşabilmektedir. Bu noktada EBA Canlı Ders harici uzaktan eğitim yapılan uygulamalar göz önüne alındığında Microsoft Teams farklılık içermektedir. Teams ders odaklı düşünüldüğünde; ses açıp kapatma, ekran paylaşımı, ses/video paylaşımı, kişilere müdahale noktasında daha erişilebilir bir uygulamadır. Odalar oluşturulabilmesi verimin artmasını sağlamaktadır. Teams'te öğrenciler kendi aralarında mesajlaşmak için "yanıtlı" düğmesini kullanmak zorundadır ve öğrencinin yazdığı bütün mesajlar öğretmen tarafından görülebildiğinden öğretmenin hakimiyet alanı da genişlemektedir.

3) Uzaktan eğitimde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri, öğretmenin hakimiyetinin sınırlı olmasıdır. Bunun için sınıf yönetimini kolaylaştıracak özellikler hayata geçirilmelidir. Uzaktan eğitimde öğrencilerarası etkileşimin azaltıldığı ve kontrolün öğretmenlerin elinde olduğu bir sistem tasarlanmalıdır. EBA Canlı Ders uygulamasında bu tür durumlara karşı tedbir almak mümkün değildir.

4) Uzaktan eğitimde karşılaşılan bir diğer sorun ise güvenlik problemidir. Özellikle EBA Canlı Ders harici uygulamalarla gerçekleştirilen derslere ait katılım bilgilerinin farklı platformlarda paylaşılması, derslerin saldırıya açık hale gelmesine zemin hazırlamaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek amacıyla EBA'ya harici ders tanımlama özelliği getirilmişse de; ideal olan, altyapısı güçlü ve erişilebilirlik bakımından bir sorun içermeyen EBA Canlı Ders uygulamasını tüm derslerde kullanabilmektir.

5) EBA Ders harici uygulamalarda kamera kontrolünü sağlamakla ilgili özelliklerin sınırlı olmasından dolayı öğrenciler tarafından istenmeyen görüntülerin paylaşılması ve öğretmenin buna müdahale etmekte zorlanması durumuyla karşılaşılabilir. Bunun için EBA Canlı Ders uygulamasında alınan tedbir yerindedir ve bu uygulamanın daha fazla kullanılması halinde görme engelli öğretmenler kendilerini daha güvende hissedebilecektir.

6) Görme engelli öğretmenler, kendilerine ilk canlı ders ataması yapıldığında kullanacakları uygulamanın erişilebilirliğiyle ilgili yeterli fikre sahip değilse tedirgin olabilmektedir. Bu nedenle okul idarecilerinin görme engelli öğretmenin sistemi tanıyabilmesini ve arayüze hakim olabilmelerini sağlamak adına test dersler açması sağlanmalıdır.

7) EBA Canlı Ders uygulamasının alt yapısı ve sistem erişilebilirliği çalışmalarına hız verilmeli, bu sağlandıktan sonra harici uygulamalar kullanılmasından vazgeçilmelidir. Böylece hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin uzaktan eğitime olan motivasyonları güçlenecek ve öğretmen ve öğrenciler farklı uygulamaları tanıma zorunluluğundan kurtulacaklardır.

8) Uzaktan eğitimde derse dikkat çekme noktasında dijital alternatiflerin kullanılması ve web araçlarından yararlanılması konularında erişilebilir eğitimler düzenlenmelidir. Ayrıca görme engelli öğretmenlere yönelik dijital okuryazarlık eğitimleri gerçekleştirilmeli veya var olanlar erişilebilir hale getirilmelidir. Bunun dışında, EBA kullanımına yönelik oluşturulan video ve dokümanlar erişilebilir şekilde düzenlenmelidir.

9) EBA Mesleki Gelişim modülü hem sistem bakımından hem de içerikler bakımından erişilebilir değildir. Bu modüldeki erişilebilirlik sorunları giderilmeli, video ve metinlerdeki görsel içerikler için sesli betimleme ve interaktif uygulamaları erişilebilir olarak kullanabilmeyi sağlayan düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca bu eğitimlerin sınavlarında da görmeye dayalı sorular bulunmaktadır. Bu soruların görme engelli öğretmenlere sorulabilmesi için betimlenmesi veya farklı soruların yer alması sağlanmalıdır.

10) EBA üzerinde erişilebilir olarak dijital sınav yapabilmeye imkan sağlayan düzenlemeler yapılmalıdır. Bu noktada erişilebilirlik hem sınava katılan görme engelli öğrenci için, hem de sınavı değerlendirecek öğretmen için önemli olacaktır.

2. Bölüm: Dijital eğitim Materyali Erişilebilirliği

Teknolojinin hızlı bir şekilde hayatımıza girmesi, öğretmenlik mesleğinin görme engelliler tarafından daha kolay yapılabilmesini sağlamıştır. Bu sayede görme engelli bir öğretmen rahatlıkla ders materyali hazırlayabilmekte veya dijital ortamda hazırlanmış bir dokümanı kontrol edebilmekte, teknolojiyi kullanarak daha interaktif dersler işleyebilmektedir. Fakat bunun ön koşulu, erişilebilir ders materyallerinin bulunması ve Bakanlıkça geliştirilen uygulamaların evrensel erişilebilirlik kurallarına sahip olmasıdır. Pandemi dönemiyle birlikte dijital eğitim içeriği hazırlamak veya bunlara erişmek çok daha önemli hale gelmiştir. Ancak görme engelli öğretmenler için var olan kaynakları erişilebilir olarak takip edebilmek çoğu zaman mümkün değildir. Üstelik Milli Eğitim Bakanlığının Braille ve elektronik formatlardaki ders içerikleriyle ilgili karşılaşılan sorunlara kalıcı çözüm önerileri getirememiş olması da ciddi bir mağduriyet oluşturmaktadır. Bu bölümde dijital eğitim materyali kullanımı ve hazırlanması süreciyle ilgili karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerileri ele alınmıştır.

1) Braille formatlı ders kitapları görme engelli öğrenci ve öğretmenlere eğitim yılı başında ulaşmamaktadır. Ayrıca Arapça, Kur'an-ı Kerim ve müzik derslerine dair Braille formatlı içerikler yeterince bulunmamakta olup; sayısal içerikli branşlara ait üretilen içerikler de verimli değildir. Öte yandan mürekkep baskılı bir kitabın Braille nüshasında sayfa sıralamasında karışıklıklar ve sayfa eksiklikleri gibi sorunlarla karşılaşıldığı saptanmıştır. Görme engelli öğretmenlerin çoğunlukla gören öğrencilere ders verdiği dikkate alındığında, Braille kitapların İçindekiler bölümünde konuların Latin alfabeye basılmış nüshada hangi sayfada bulunduğu bilgisine yer verilmediğinden, eş zamanlı olarak ders kitabı takibinde güçlükler yaşanabilmektedir. Mürekkep baskılı kitaplarla Braille kitapların içeriğinde uyuşmayan durumlarla karşılaşılmaktadır. Mürekkep baskılı kitapta olup da Braille baskıda bulunmayan bilgilere ve etkinliklere rastlanabilmektedir. Ayrıca görme engelli öğretmenlerin her eğitim - öğretim yılı başlangıcında engellilik durumunu belirtir bir belge ile kitap talep etmek zorunda kalması ve bunu telefon ve faks gibi kanallar ile yapması, sürdürülebilir bir yöntem değildir. Bu doğrultuda; Braille formatlı kitapların eğitim - öğretim yılı başında görme engelli öğretmenlere ulaştırılması, Braille basımı yapılan kitaplardaki hataların özenli biçimde kontrol edilerek yanlışlıkların giderilmesi, Braille basımı yapılmayan branşlara ait içeriklerin üretilerek gereksinim duyan görme engelli öğretmenlere ulaştırılması ve görme engelli öğretmenlerin Braille baskılı kitapları dijital bir sistem üzerinden talep edebilmesi sağlanmalıdır.

2) EBA üzerinde bulunan ders kitaplarının PDF sürümleri, ekran okuyucu yazılımlarla erişilebilir durumda değildir. Braille basımı yapılabilmesi için oluşturulmuş erişilebilir dijital nüshalar ise, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü arasındaki iletişimsizlik nedeniyle görme engelli öğretmenlere ulaşmamaktadır. Bu sorun ivedilikle çözüme kavuşturulmalı ve görme engelli öğretmenlerin ders kitaplarının elektronik sürümlerine erişilebilir olarak ulaşması sağlanmalıdır.

3) EBA'da bulunan dijital ders materyalleri, görsel içeriklerin açıklaması ve betimleme içermesi bakımından yeterli değildir. Ayrıca çoğu içeriğin ise betimleme ve açıklama içermediği tespit edilmiştir. E-içeriklerde bulunan grafik ve tablolar, görme engelli öğretmenlerin kullanmakta olduğu ekran okuyucu yazılımlarla uyumlu değildir. Etkileşimli tahtalarda kullanılmak üzere tasarlanan Z-Kitaplar da ekran okuyucu yazılımlarla kullanılamaz durumdadır. Erişilebilir dijital ders materyali eksikliği en fazla kendisini Fen bilimleri, İngilizce, Matematik ve

Coğrafya gibi görsel materyalin yoğun kullanıldığı derslerde hissettirmektedir. E-içerikler farklı ihtiyaçlara cevap verebilmesi için ePub, DOC, PDF, DAİSY ve BRF gibi dosya formatlarda sunulmalıdır. Bu noktada Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı bünyesinde; alanında uzman kişilerin, akademisyenlerin ve erişilebilirlik alanında donanımı bulunan kişilerin de yer aldığı bir erişilebilirlik komisyonunun oluşturulmasının sağlanması önerilmektedir. Bu sayede “Görme Engelliler İçin Ders Kitaplarında ve E-İçeriklerde Erişilebilirlik Kriterleri” belirlenebilecektir.

4) EBA'da bulunan konu anlatımlarını içeren videolar, yalnızca gören kişilerin takip edebileceği şekilde hazırlanmaktadır. Zira anlatımlar işaret zamirleri ve sıfatlarıyla kurgulanmaktadır. Dolayısıyla videoda kullanılan sunu, tahtaya yazılan yazı ya da diğer görsel desteklerin, aynı zamanda betimlenmesi gerekir. Özetle EBA'da bulunan konu anlatımı videolarının görme engellilerin de takip edebileceği betimlemeli sürümleri oluşturulmalıdır.

5) Eğitim kurumlarında bulunan etkileşimli tahtaları görme engelli öğretmenlerin kullanabilmesi için ek yazılım ve donanımlar gerekmektedir. Bu noktada

görme engelli öğretmenlere kablosuz veya bluetooth klavye temin edilmeli, ekran okuyucu yazılımlar yüklenmeli ve formatör öğretmenler görme engelli öğretmenleri tahta kullanımı noktasında yönlendirebilmeleri amacıyla bilgilendirilmelidir. Ayrıca etkileşimli tahtalarda kullanılması amacıyla Bakanlık tarafından geliştirilen yazılımlar erişilebilirlik kriterlerini içermelidir. Son olarak; görme engelli öğretmenlerden etkileşimli tahta kullanımı noktasında desteğe ihtiyacı olanlara yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir.

6) Görme engelli öğrencilere yönelik dağıtımı yapılan Braille (kabartma) ekranların görme engelli öğretmenlere de temin edilmesi gerekmektedir. Zira görme

engelli bir öğretmen bu cihaz aracılığıyla teknolojiyi ders esnasında daha etkin kullanabilecektir. Ayrıca, bu sayede etkileşimli tahtayı da daha rahat

yönetebilecektir.

7) Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik branşında görev yapan görme engelli öğretmenlerin kullanmakta olduğu formlar erişilebilir değildir. Bu formlar, derneğimiz ile Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü iş birliğinde erişilebilir hale getirilen aday öğretmenler için oluşturulmuş formlarda olduğu gibi, okunabilir PDF halinde düzenlenmeli ve görme engelli öğretmenin kimsenin desteğine ihtiyaç duymadan bu formlar üzerinde işlem yapabilmesi sağlanmalıdır.

8) EBA'nın (Eğitim Bilişim Ağı) gerek içeriklerinin, gerekse web sitesi ve mobil uygulamalarının görme engelli öğretmenler için tam olarak kullanılabilir hale getirilmesi gerekmektedir. Halihazırda görme engelli öğretmenler EBA'yı kullanırken zorlanmakta ve içeriklerinden beklenen düzeyde yararlanamamaktadır.

3. Bölüm: Bakanlıkla ilişkiler, mevzuat düzenlemeleri ve kurumsal ilişkiler

Milli Eğitim Bakanlığının 2010 yılından itibaren yaptığı engelli öğretmen atamalarıyla birlikte eğitim kurumlarında görev yapan görme engelli öğretmen sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Ne var ki atamalar yoluyla daha fazla görme engellinin öğretmenliğe atanmasını mümkün kılan Milli Eğitim Bakanlığı, bu kişilerin mesleğe uyumu sürecinde aynı hızda bir ilerleme kaydedebilmiş değildir. Pandemi döneminde bu tespitemizi doğrulayan çok sayıda gelişmeye şahit olunmuştur. Bu bölümde, Milli Eğitim Bakanlığının görme engelli öğretmenlerle olan ilişkilerine ve mevzuatta karşılaşılan aksaklıkların giderilmesine yönelik sorun ve çözüm önerilerine yer verilmiştir.

1) Pandemi döneminde görme engelli öğretmenlere yönelik herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Gerek uzaktan eğitim sistemlerine, gerek yapılan duyurulara, gerekse pandemi ile ilgili hazırlanan el kitaplarının erişilebilir nüshalarına yer verilmemesi, görme engelli öğretmenlerin dikkate alınmadığının bir göstergesidir. EBA TV'de bulunan içeriklerin yoğun görsellik içermesi nedeniyle görme engellilere hitap etmemesi önemli bir eksikliklerdir. EBA TV'de görev yapan öğretmenler arasında görme engellilere de yer verilmesi teşvik edilmelidir.

2) Yüz yüze eğitimin uygulandığı dönemde, okulda görev yapan görme engelli personelin fiziksel mesafeyi koruyabileceği çalışma ortamları oluşturulmalı; salgın dönemine ilişkin okulda alınan tedbirler ayrıntılı olarak açıklanmalı; yeteri kadar maske ve hijyen malzemeleri temin edilerek görme engelli kişinin bunlara rahatlıkla erişebilmesi sağlanmalı; bilgilendirici levha ve işaretler görme engelli personelin algılayabileceği şekilde uyarlanmalı; ihtiyaç duyulan makul uyumlaştırma adımları atılmalıdır. İşyerlerinde bulunan tırabzanlar, kapılar, masalar, tuvaletler, koltuklar, asansör düğmeleri ve dokunsal tabelaların temizliğine dikkat edilmelidir. Sosyal mesafeyi korumak için fiziksel temastan ziyade sözlü olarak rehberlik yapılabilir. Yönlendirme biçimi olarak (saat yönü kullanmak gibi) görme engelli çalışanla birlikte sahip olduğu alışkanlıklar doğrultusunda uygun yönlendirme şekli belirlenebilir.

3) İl ve ilçe milli eğitim müdürlükleriyle eğitim kurumlarında çalışan yöneticilerin engelli mevzuatı hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları nedeniyle, görme engelli öğretmen haklarıyla ilgili sorunların çözümü noktasında bürokratik engellerle karşılaşmaktadır. Bu sorunların çözümü noktasında Bakanlık, ilgili müdürlüklerde çalışan personele yönelik hizmetiçi eğitimler düzenlemelidir.

4) Norm kadro fazlası olduğunda ya da engelliliğe dayalı mazeret atamalarında, aynı il ya da ilçe içerisindeki farklı bölgelere engelli öğretmenler başvuru yapabilmelidirler. Zira, erişilebilirliğin az olduğu ve ikamet adresine uzak bir okula gitmek engelli öğretmenler için zorlayıcı bir unsur olabilmektedir.

5) EBA, MEBBİS, E-Okul, DYS, KBS, Bakanlık merkez teşkilatı, tüm il ilçe milli eğitim müdürlükleriyle eğitim kurumu siteleri, e-rehberlik modülü başta olmak üzere; Bakanlıkça basılan ya da bastırılan her türlü dokümanın erişilebilir bir şekilde ulaşılması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı gerekli tedbirleri almalı ve bu hususlarda erişilebilirliği zorunlu kılan mevzuat düzenlemeleri yapmalıdır.

6) Dijital ortamda yapılan kurum içi yazışmaların görme engelli öğretmenlerin erişim sağlayabileceği formatlarda yapılabilmesi hususuna önem verilmelidir.

7) Yoklama alma ve defter doldurmada mevcut formatın görmeyen öğretmenlerin erişimine uygun olmaması sonucunda görmeyen öğretmenler tek başlarına yoklamayı sınıf defterine

işlemekte ve konu kazanımlarını doldurmakta sorun yaşamaktadır. Çözüm olarak erişilebilir bir biçimde hazırlanacak yoklama ve defter doldurma modülü tasarlanması önerilmiştir. Böyle bir uygulama, Bakanlığın eğitimde dijital imkânlardan yararlanmaya dönük politikasıyla da doğru orantılı olacaktır.

8) Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinde ders programları düzenlenirken engelli öğretmenlerin mazeretlerinin göz önünde bulundurulması hususuna yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu kademedeki çalışan bir öğretmenin ders programı hazırlanırken engel durumunun göz önünde bulundurulması talebi mevzuatla güvence altına alınmamıştır. Bundan hareketle, ortaöğretim kademesinde görev yapan görme engelli öğretmenlerin sahip olduğu ders programı belirlenirken engel durumlarının göz önünde bulundurulması talep etme hakkı, okul öncesi eğitim ve ilköğretim kademesinde görev yapan görme engelli öğretmenlere de verilmeli; bunun için ilgili mevzuat düzenlemesi yapılmalıdır.

9) Engelli kamu çalışanlarının yurt dışında görevlendirilmelerini engelleyen ayrımcı mevzuat değiştirilmelidir.

4. Bölüm: Genel Değerlendirme

Ülkemizde görme engellilerin yükseköğretim kademesine kadar eğitim alma oranı yükseldikçe, öğretmenlik gibi kariyer mesleklerini tercih edenlerin sayısı da artmaktadır. Buna paralel olarak ülkemizde 2.000'e yakın görme engelli öğretmen Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında görev yapmaktadır. Görme engelli öğretmenlerin engelsiz meslektaşları gibi sadece işlerine odaklanabilmelerinin önünde okul idaresi, diğer meslektaşları ve öğrenci velileri gibi kesimlerin olumsuz önyargıları ve karşılaşılan erişilebilirlik sorunları engel oluşturmaktadır. Pandemi dönemiyle birlikte yaşadığı güçlüklerle karşı kendi çözümlerini geliştirme çabasında olan görme engelli öğretmenler, Bakanlığın aldığı kararlarda ve uygulamalarda kendilerini göz ardı etmesinin yarattığı olumsuzluklarla da mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Geçtiğimiz yıl düzenlenen 1. Ulusal Görme Engelli Öğretmenlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri Çalıştayının ardından ortaya çıkan pandemi koşullarının yarattığı dezavantajları belirlemek ve bunlara karşı tedbirler geliştirmek amacıyla düzenlenen aynı adlı çalıştayın ikincisi sonucunda yayımlanan bu belge, bir önceki çalıştay sonunda yayımladığımız politika belgesinin tamamlayıcısı olma özelliğine sahiptir. Dolayısıyla, bu dokümanda her ne kadar zaman zaman bir önceki çalıştay sonucunda ortaya çıkan belgede ifade edilen sorunlara yer yer değinilse de asıl maksat görme engelli öğretmenlerin pandemi koşullarında mesleğini yaparken yaşadığı problemlerin çözümlenmesi için başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere karar alıcı kurum ve kuruluşlara politika önerilerinde bulunmaktır.

Sorunların tüm paydaşların katılımlarıyla ve diyalog yoluyla çözülebileceğine inanan EGED; görme engelli öğretmenlerin daha erişilebilir ortamlarda görevini yapabilmesine katkı sağlamak için bilgi, deneyim, motivasyon ve tüm samimiyetiyle, bu süreçte her türlü katkıyı vermeye hazır durumdadır.

Aşağıda, daha önceki bölümlerde ayrıntılarıyla açıklanan sorunlar ve çözüm önerilerinden yola çıkılarak, Milli Eğitim Bakanlığının pandemi koşullarını da dikkate almak suretiyle görme engelli öğretmenlere yönelik gerçekleştireceği politikalara maddeler halinde öneriler getirilmiştir:

1) Uzaktan eğitimin gelecekte vazgeçilmez bir yere sahip olacağı vizyonuyla hareket edilerek, EBA'nın sistem ve içerik bakımından erişilebilir hale getirilmesi çalışmalarına hız verilmelidir. Ayrıca canlı ders yapabilmeyi sağlayan uygulamalar geliştirilirken görme engelli öğretmen ve öğrencilerin bulunduğu dikkate alınmalıdır.

2) Yüz yüze eğitimin gerçekleştiği durumlarda eğitim kurumunda alınan tedbirler planlanırken görme engelli öğretmenler dikkate alınmalı; zorunlu değişiklikler hakkında bilgilendirme ve oryantasyon çalışmaları yapılmalı; gerekli makul düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Bu noktada Bakanlık konuyla ilgili eğitim kurumlarını yönlendirecek bilgi ve belgeleri paylaşmalıdır.

3) Dijital eğitim materyallerinin kapsayıcılığı artırılmalı; görme engelli öğretmenlerin bu materyalleri kullanarak derslerini yürüteceği unutulmamalıdır. EBA üzerinde yayımlanan ders kitapları, görme engelli öğretmenlerin rahatlıkla erişebilmesi için ePub, DOC, PDF, DAİSY ve BRF gibi dosya formatlarında da sunulmalıdır. Ayrıca ders kitapları ve diğer eğitim

içeriklerinde bulunan görsellerin (grafik, tablo, resim, karikatür vb.) detaylı olarak betimlenmesi gerekmektedir. Özetle, dijital eğitim materyallerinde erişilebilirlik konusuna Bakanlık gündeminde hak ettiği önem verilmelidir.

4) Braille ders kitaplarında karşılaşılan sorunlar giderilmeli, kitaplar eğitim - öğretim yılı başlangıcında eksiksiz ve tüm branşlarda olacak şekilde basılmalı ve talep eden görme engelli öğretmenlere ulaştırılmalıdır. Ayrıca görme engelli öğrencilere dağıtmaya başlanan Braille ekranlar görme engelli öğretmenlere de temin edilmelidir.

5) Yoklama alma ve konu kazanımlarını sınıf defterine yazma işlemleri dijital hale getirilmelidir.

6) Bakanlık tarafından oluşturulan tüm internet siteleri ve mobil uygulamalarında erişilebilirlik zorunlu hale getirilmelidir. Bu cümleden olarak; yeni geliştirilen hizmet yayına alınmadan önce erişilebilirlik özelliklerini içermelidir.

7) Okul idarecilerine yönelik olmak üzere, ülke genelinde görme engelli öğretmenlerin hangi yöntemleri kullanarak ve ne gibi destek teknolojilerinden yararlanarak öğretmenlik yaptıklarının anlatıldığı seminerler düzenlenmelidir. Bu seminerler dijital araçlar kullanılarak da gerçekleştirilebilir.

8) Milli Eğitim Bakanlığı mevzuatında görme engelli öğretmenlerin aleyhindeki düzenlemeler değiştirilmeli; tüm kademelerde ders programı belirlenirken engel durumu gözetilmeli; mazeret atamalarında engelli öğretmenlerin bulunduğu bölgedeki okullara başvurabilmelerinin sağlanması ve engelli kamu çalışanlarının yurt dışında görevlendirilmelerini engelleyen ayrımcı hükümler kaldırılmalıdır.